

עומקא דפרשה

במה ללומדי התורה

בס"ד, פרשת כי תבא תשס"ח

נושא הפרשה:

והלכת בדרכיו

גליון כ"ג

וללכת בדרכיו כו"ז, והלכת בדרכיו כח, ט
מודיעין עילית

ר ה פ ל פ ו ל

הרב שלמה זלמן לידר

בגדר ציווי דוהלכת בדרכיו

כ' הרמב"ם פ"א הל' דעות וז"ל דעות הרבה יש לכאור"א מבני אדם זו משונה מזו וכו' ובה"ד הדרך הישרה היא דעה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם וכו' לפיכך צוו החכמים הראשונים שיהא שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם אל הדרך האמצעית כדי שיהא שלם וכו' ודרך זו היא דרך החכמים. כל אדם שדעותיו דעות בינוניות ממוצעות נקרא חכם וכו'. ומצוין אנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנא' והלכת בדרכיו. ולכאור"ד הר"מ צ"ע טובא דבסמוך הביא לדרשת חז"ל בקרא דוהלכת בדרכיו וז"ל בה"ו, כך למדו בפירושו מצוה זו מה הוא נקרא חנון אף אתה הי' חנון מה הוא נקרא רחום אף אתה הי' רחום מה הוא נקרא קדוש וכו' וחייב אדם להנהיג עצמם בהם ולהידמות אליו כפי כחו, עיי"ש. וא"כ כיצד יתכן דרך זו היא בינונית.

וביותר יקשה ע"פ מש"כ בתשובת ר"א בנו לתרץ קו' השואל לפי מ"ש הר"מ בשורש הד' שאין למנות ציוויים שכוללים התורה וא"כ איך מנה מצוות והלכת בדרכיו שהוא ציווי כולל, וביאר הר"א שבאמת הוא ציווי פרטי מאחר דדרשו בו מה הוא אף אתה. ומתבאר דכל עיקר הטעם למנות את והלכת בדרכיו כמצוה, הוא מחמת הדרשה וא"כ למה לא העתיק הציווי מלכתחילה כפי שהובא בחז"ל, כדרכו. ואין לומר דכיון דס"ל להר"מ דהמצוה להיות חנון ורחום וקדוש, הוא באופן הבינוני ולא באופן שנמשך לקצוות ממילא הוצרך להקדים הקדמה בשבח הדרך הממוצעת. דא"כ הו"ל לרמב"ם קודם לבאר המצוה דוהלכת בדרכיו כפי חז"ל ולאחמ"כ להגבילו כפי הדרך הממוצעת.

והנר' בביאור דבריו בהקדם דקדוק לשונו בה"ו דמצוין אנו ללכת בדרכים אלו הבינוניים והם הדרכים הטובים והישרים שנא' והלכת בדרכיו, הרי דהציווי ללכת בדרכים אלו מתלא תלי במה שהם הם הדרכים הטובים והישרים. וכ"ה בהדיא בפי' אבות לתלמיד הר"מ הר"י בן-עקיבין בספ"ק שפי' שם ד' התנא דעל ג' דברים העולם קיים על הדין על האמת ועל השלום, דכוונת התנא בשלום הוא לדרך המיצוע, והעתיק את כל ד' הר"מ כאן וכ' שצונו ללכת בדרכים האלו מפני שהם הטובים והישרים.

ונמצא לפי"ז דאינה מצוה פרטית להיות חנון כמוהו, אלא המצוה היא לעשות הטוב והישר, דמכיון שהבוית"ש אין לו מדה כ"א בדרך מושאל, הרי שמה שנתכנה במדה זו היא הוראה דכך הוא דרך הטוב והישר, וכמו שסיים בה"ו דעל דרך זו קראו הנביאים לק-ל בכל אותן הכינויים. ולעולם עיקר הציווי אינו אלא לעשות הטוב והישר לפניו וההתדמות מוכיחה ע"ז. וכן בתרגומים תרגמו והלכת בדרכיו "ותהך באורחן דתקנן קדמוהי", דיסוד המצוה לנהוג בדרך שהיא טובה לפני ד'. וזהו ועשית הישר והטוב.

ומבואר היטב מה שהקדים הרמב"ם הדרך הבינונית, דמאחר והמצוה היא לעשות הישר והטוב צריך להקדים מה הוא, ומאחר דס"ל דהדרך המיצוע היא הישר והטוב וכמו שלמד ממאחז"ל כל השם אורחותיו דהיינו ששוקלים ומעריכים ממאזני הדעת, והדעת נותנת דרך הקצוות מעצם היותה מהקצוות זה מורה שאינה במשקל הדעת, שוב עליו לבחור בדרך המיצוע וזהו גדר המצוה. ורק הביא מדרשת ספרי לפרש ההליכה בדרכים דהכוונה במדות והנהגות אבל לא נתכוין לומר דהדוגמאות שהביא הספרי הם גדר המצוה. אלא דהם דוגמאות ללימוד הדרכים הישרים ע"י מה שיוחסו להקב"ה.

ער ההלכה

הרב הלל גלר

קיום מצות ההליכה בדרכי ה'

כתב המ"ב (ס' קנו) בשם הרמב"ם (סה"מ ח) ציונו להדמות לו יתעלה כפי היכולת, והוא והלכת בדרכיו, וכבר נכפל זה הצווי, ואמר ללכת בכל דרכיו. ובא בפירושו (סוטה יד) מה הקב"ה נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הקב"ה נקרא רחום, אף אתה היה רחום וכו'. וכבר נכפל זה הענין בלשון אחר, ואמר אחרי ה' תלכו, ובא בפירושו שר"ל ההדמות בפעולותיו הטובות והמידות הנכבדות שיתואר בהם עכ"ל.

ויש לדעת שמצוה זו, אינה רק מצוות עשה, אלא היא מהמצוות שהם במעלות העליונות, וכמו שכתב רבינו יונה בשע"ת (ש"ג אות יז). והרחיב בספר החינוך (תריא) מעט יותר בביאור גדרי המצוה, שנצטוונו לעשות כל מעשינו בדרך היושר והטוב בכל כחנו, ולהטות כל דברינו אשר בינינו ובין זולתנו על דרך החסד והרחמים, כאשר ידענו מתורתנו, שזהו דרך השם וזה חפצו מבריותיו, למען יזכו לטובו כי חפץ חסד הוא... דרך כלל שיבחר לו האדם בכל ענייניו ובכל מעשיו בין באכילה בין בשתייה בין במו"מ בין בד"ת בין בתפלה בין בשיחה ובכל דבר, הדרך הטובה והממוצעת ולא יתרחק אל הקצוות לעולם... והעובר על זה ואינו משתדל להישיר דרכיו ולכבוש יצרו ולתקן מחשבותיו ומעשיו לאהבת הא-ל ולקיים המצוה הזאת, ביטל עשה זה.

ומצינו בכמה מקומות שכתבו הפוסקים דוגמאות מעשיות למצוה זו. לענין שקר, כתב רבינו יונה (אבות פ"א מ"ח) שיש לאדם ללכת בדרכי הקב"ה שהוא אמת ותורתו אמת ולכן אמרו חז"ל שאפילו סיפור דברים בעלמא, שאין בו שום הפסד לזולתו, בכל זאת אין לו לאדם לשקר.

עוד מצינו בענין שמחת חתן, בחוות יאיר (ס' רה) שדן בדבר ת"ח היודע לנגן בכלי זמר, אם הרשות בידו לנגן לפני חתן וכלה או שאסור להתבזות מפני כבוד תורתו. והעלה שבין אדם למקום, אין בו משום ביזוי כבוד התורה, וכל הנוהג קלות בעצמו לצורך גבוה ומצות ה', אף שאינה מ"ע ממש, רק גמ"ח דילפי' מוהלכת בדרכיו הרי"ז משובח ותע"ב.

והנה נאמר במס' ר"ה (יז): ויעבר ה' על פניו ויקרא... מלמד שנתעטף הקב"ה כש"צ, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו: כל זמן שישראל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם... אמר רב יהודה: ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. ופרש"י: שאם יזכירום ישראל בתפלת תעניתם, אינן

מצות "והלכת בדרכיו" והנכלל בה

המצוה ללכת בדרכי ה' נזכרה בתורה ח' פעמים כמ"ש ב"אהבת חסד" בהק', ומתוכם פעמיים בפרשתנו. "וללכת בדרכיו", (כ"ו י"ז) "והלכת בדרכיו" (כ"ה ט').

ובדחז"ל מצינו ב' דרשות עיקריות בענין הליכה בדרכי ד'. בסוטה (יד). איתא, אחרי ד' אלקיכם תלכו... להלך אחר מידותיו של הקב"ה, מה הוא מלביש ערומים אף אתה הלבש ערומים. הקב"ה ביקר חולים... אף אתה בקר חולים, ...אף אתה נחם אבלים, ...אף אתה קבור מתים.

ובספרי (פ' עקב) עה"פ ללכת בכל דרכיו איתא...מה המקום נקרא רחום וחנון אף אתה הוי רחום וחנון ועשה מתנת חנם לכל. מה הקב"ה נקרא צדיק... אף אתה הוי צדיק. הקב"ה נקרא חסיד, אף אתה הוי חסיד.

[ויש להעיר, שאע"פ שבדרשות חז"ל בענין הליכה בדרכי ד' לא נזכר כלל הפסוק המופיע בפרשתנו "והלכת בדרכיו", אך רוב מוני המצוות תפסו לעיקר פסוק זה]

ולכא' יש נ"מ בין הגמ' בסוטה, לדרשא בספרי. דבגמ' איירי לענין עשיית פעולות טובות ללא קשר לתכונות האדם, אם הוא אכזר או רחמן. ולעומת זאת בספרי איירי על חובת האדם להפוך את טבעו שיהיה רחום וחנון וכו', וכבר האריך בזה בס' כוכבי אור (סי' ה). אמנם יעוי' ברמב"ם במורה נבוכים (ה"א פנ"ד) שביאר שרחום וחנון וכו' המתוארים בדברי חז"ל כמדות, אין הכוונה למדותיו ית', כי אין לתארו במדות הראויות לבנ"א, אלא הכוונה בזה לפעולותיו ית' שאצל בני אדם פעולות אלו נחשבות כפעולות הבאות ממדת הרחמנות והחנינות וכיו"ב. אך גם לפי"ז עדיין י"ל שבצווי מה הוא רחום וכו', נצטוינו להפוך טבענו לרחום וחנון כפי שנראה מפעולותיו ית'.

ומצינו כמה לשונות בראשונים אשר מהם נראה שנחלקו מה נכלל במצוה זו:

מדברי הסמ"ג (מ"ע ז) נראה שמצוה זו כוללת עשיית מעשים טובים וישרים ללא קשר לתקון המדות וז"ל, מ"ע ללכת בדרכיו הטובים והישרים, שנאמר והלכת בדרכיו ומפרש בפ"ק דסוטה, אחרי מדותיו תלכו מה הוא מלביש ערומים וכו' ע"כ. הרי שהזכיר בדבריו רק את המעשים, הנזכרים בגמ' בסוטה ולא הזכיר את הספרי המדבר מענין תקון המדות. וכן נראה מהסמ"ק שמנה מצוה זו במצוות התלויות בגוף, גמילות חסדים בקור חולים ולקבור מתים (מו-מה), ומדברי היראים שמנה במצות אחרי ד' אלקיכם תלכו, להלביש ערומים ולקבור מתים (סי' קנג, קנד) ולנחם אבלים וביקו"ח (סי' רי"ט, ר"כ). ומפורסמים דברי ר"ח ויטאל בשערי קדושה (ה"מ השער השני) שהמדות אינן בכלל תרי"ג מצוות וע"כ דפשי"ל שמצות "והלכת בדרכיו" כוללת רק עשיית מעשים טובים וישרים ואין בכללה חיוב תקון המידות.

אך הרמב"ם בפ"א מהל' דעות אחר שביאר בהרחבה את ב' הקצוות ואת המדה האמצעית שבכל מדה ומדה, כ' ומצווין אנו לילך בדרכים אלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו. כך למדו בפרוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון אף אתה וכו' וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו, יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה ע"פ הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח ויקבעו הדעות בנפשו עכ"ל.

ומדבריו מבואר שמצות "והלכת בדרכיו" ענינה לקבוע בנפשו את המדות הטובות, ועשיית המעשים הם רק האמצעי לזה, בבחינת "אחר המעשים ימשכו הלבבות". ולכן הביא הרמב"ם את הספרי מה הוא רחום וכו' המתייחס לתקון המדות, ולא את הגמ' בסוטה המתייחסת לפעולות וכמשנ"ל.

[ויל"ע בד' הרמב"ם בסה"מ (ח') דמשמע שם שבמצוה זו נכללים גם עצם עשיית מעשים טובים ללא קשר לתקון המדות ולא כמ"ש בהלכות כנ"ל. וע"ע בתשובת רבנו אברהם בן הרמב"ם (הנד' במהדו' פרנקל) שכ' שההליכה בדרכים ענינה בדברים התלויים במדות.]

וכ"כ החינוך (תרי"א) וז"ל...והענין כולו לומר שנלמד נפשנו ללכת בפעולות טובות כאלו ומדות נכבדות וכו'. ומשמע שגם בעשיית פעולות טובות, אין הענין בעצם עשייתם, אלא בכך "שנלמד נפשנו" וכנ"ל.

ודברים ברורים מצינו בחרדים (פ"ט) שמנאה במ"ע התלויות בלב ואפשר לקיימן כל יום, וכ' (י"ה) להדמות אליו ית', שנאמר והלכת בדרכיו ופי' חז"ל מה הוא רחום וכו' ויתנהג האדם בכל עניניו במדות ממוצעות... וכע"ז כ' המסילת ישרים (בהק')

שההליכה בדרכיו כולל כל עניו יושר המדות ותמונם.

אי' בספרי (עקב) עה"פ ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו, ...רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו... והרמב"ן בסה"מ מ"ע ז בביאור מצות הדביקות בה' הביא את הספרי ופי' "שירצו בדביקות הזו שיתחבר לחכמים וילמוד החכמות המועילות לאהבה את השי"ת וללכת בדרכיו". עי"ש. ולפי"ז הדביקות היא דרך להגיע להליכה בדרכי ה'.

וקשה דבפר' עקב כ' הרמב"ן על האי קרא (יא,כב) להיפך דעי' האהבה וההליכה בדרכיו תהיו ראויים לדבקה בו בסוף, וצריך עיון.

המשך מעמ' 1 קיום מצות ההליכה בדרכי ה'

ב. כמו שהקב"ה לא רוצה להעניש את בנ"י מפני שהכאב יהיה עליו כביכול וכמ"ש בכל צרתם לו צר, כך ראוי לאדם להיות חפץ בטובת חבירו, ועינו טובה עליו, וכבודו יהיה חביב כשלו, ולא ירצה בגנותו ולא בצערו ולא בקלקלתו, וירגיש בנפשו שכל צער שיש לזולת, הוא בעצם צרתו האישית.

ג. כדרך שהקב"ה לא מחזיק אף, למרות שהאדם מחזיק בחטא, כך יתנהג האדם עם חבריו, שאפילו שהם חוטאים והוא רשאי להוכיח אותם, לא יחזיק בתוכחתו ובכעסו עליהם, אלא יקרבם באהבה.

ד. כשם שכאשר מדה"ד מקטרגת, מ"מ בזכות שישראל גומלים חסדים זל"ז הקב"ה מרחם עליהם למרות חטאיהם. כך ההנהגה הראויה שאף למי שעושה לו רע ומכעיסו, בכ"ז תספיק לו מדה טובה שרואה בו כדי לבטל כעסו. וכ"ש באשתו, וכמו שאמרו חז"ל דיינו שמגדלות את בנינו ומצילתנו מן החטא.

ה. כשם שאם חטא אדם, והקב"ה התרצה לו, אינו חוזר לאהבתו הקודמת, אלא מעלתו גדולה יותר, כך צריך לא לנטור איבה מהכעס הקודם, אלא כשרואה שחבירו מבקש אהבתו, ירבה אהבה יותר.

ו. כשם שאין הקב"ה מקזז מצוות תמורת עבירות, כך אין לאדם לכבוש טובת חבירו מחמת שעשה לו גם רעה, אלא לא ישכח את הטובה לעולם.

ז. כדרך שקב"ה מתנחם על הרעה כשהוא מייסר את ישראל על חטאתם, כך יש להתנהג כלפי החוטא, שאפילו רשע ומדוכא ביסורין לא ישנאהו ויאמר שעונו גרם לו, אלא אדרבה ירחם עליו.

ח. כשם שהקב"ה מתנהג עם בניו לפנים משורת הדין, כך יש לנו להתנהג עם זולתנו.

ט. כשם שהקב"ה מרחם על הרשעים, ואף כשמענישם זוכר שהם בני אברהם

המצוה

בסוטה יד. נדרש להלך אחר מדותיו, [ובשבת קלג: ואנוהו - הוי דומה לו]. ומובא ברש"י פר' עקב (יא,כב) ללכת בכל דרכיו - הוא רחום ואתה תהא רחום, הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים. ועי' רש"י פר' ראה (יג,ה) ובו תדבקון, הדבק בדרכיו גמול חסדים, קבור מתים, בקר חולים, כמו שעשה הקב"ה. [ועי' באר משרים פ"ג הע' ז שהאריך בביאור דבריו, ועי' באר בשדה]. לשון הרמב"ם סה"מ ח' - להדמות בו יתעלה, וכן בהל' דעות (פ"א ה"ו) וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו. ועי' בתשו' ר"א בן הרמב"ם סי' סג. ועי' מו"נ ח"א ס"פ נד. ז"ל השאילתות (ג) דמחייבין דבית ישראל לרחומי חד על חבריה ולמיעבד בהדיה מצוה וגמילות חסדים, דלא ברייה הקב"ה לעלמיה אלא בחסד וברחמים... ובעינין למיגמר מדרכיה דקוב"ה. [ושם בשאי' המקור מהפס' אחרי ה' ילכו כאריה ישאג, ועי' בהעמ"ש שם]. ועי' ריטב"א בשבועות (לה): "שחייב להיות רחום וחנון".

ונפ' להל' במ"ב קנו סק"ד ושו"ע הגר"ז שם ג וערוה"ש אר"ח א ט. היראים (תח) כ' דהמ"ע היא לעשה נוסף [לקבל שכר] ללכת בדרכי המצוות. וכ"מ באב"ע בפר' שפי' כי תשמור - בלב, והלכת בדרכיו - במעשה [ועי' אוה"ח]. [אכן בס"י ריט כ' היראים שניחום אבליים וביקור חולים הן בכלל המ"ע להדבק בדרכיו שנלמד מאחרי ה"א תלכו].

בסידור הרוקח פי' בברכת שעשה לי כל צרכי, [על המנעלים] שבברכה זו י' תיבות כנגד י' הליכות שציוה הקב"ה לישראל ללכת בדרכיו וכו'.

דרכי הקב"ה - י"ג מדות

בספרי פר' עקב (יג) אי' ללכת בכל דרכיו אלו דרכי הקב"ה שנא' ה' ה' אל רחום וחנון. ומשמע דהדרכים הן י"ג מדות. וכן משמע דנקט בס' תומר דבורה ועי' במעשה רקח על הרמב"ם.

אכן בתולדות אדם הקשה דאם הכוונה ל"ג מדות ק' לפי הראשונים שב' שמות הראשונים הם ב' מדות, -אני ה' קודם שיחטא אף שגלוי לפניו שעתידי לחטוא וזה לא שייך באדם, וכה"ק הצידה לדרך (כי תשא). ויישב התו"א דשייך באופן ששמע מחברו שהולך לעבור איסור מ"מ יתנהג עמו ברחמים, עי"ש.

[ואמנם התומר דבורה מנה י"ג מדות עפ"י הפס' מי אל כמוך, אך בס' אפיקי מים (ימים נוראים ענין כט) ביאר הגרמ"ש דאינו בכלל והלכת בדרכיו דהיא התנהגה הקבועה בעולם, משא"כ מדות הרחמים שנתחדשו אחר החטא, וראוי להתדמות בהם אך אינו ציווי].

ועי' ר"ה יז: ...א"ל כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם. ופירשו האלשיך (פר' שלח יד,ז) והראשית חכמה (שער הענוה פ"א) והשל"ה (בפר') דהכוונה דסגולת י"ג מדות שמועילה למחילה וכפרה, היא שיעשו את המדות דהיינו להדמות אליו וללכת בדרכיו, ולכן לא אמר יאמרו לפני. וכ"כ בצרור המור כי תשא (לד,ו) עי"ש, ועי' בעין אליהו בר"ה שם.

ומצינו כן לחד מן קמאי בספר הבתים (מגדל דוד מ"ע ריא) שכתב במצוה דוהלכת בדרכיו ז"ל, וכבר בארנו במצוה ראשונה ש"ג מדות שאינן חוזרות ריקם שנאמרו בתורה, הם כשישיג ה' יתעלה מצד פעולותיו ודרכיו ונקרא רחום וחנון מצד הפעולות הנראות מאתו... ולפי הענין שהוא יהיה ג"כ משלמות מדות האדם ההערה הנפשית לחון על הנבראים.

שיעור החיוב

לשון הר"מ בסה"מ ח' - שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו. ועי' באבן עזרא פר' ראה (יג,ה) אחרי ה"א תלכו - שתעשו על פי יכלתכם כמעשיו ותרדפו אחר נתיבותיו.

ובחינוך (תרי"א) - לעשות כל מעשיו בדרך הישר והטוב בכל כוחנו... ועובר ע"ז ואינו משתדל להישיר דרכיו ולכבוש יצרו ולתקן מחשבותיו ומעשיו לאהבת האל... ביטל עשה זה.

ועי' בשערי תשובה ש"ג (יז) שמנה את "מעלות לכת בדרכי השם" בתוך המעלות העליונות שנמסרו לנו במצות עשה, ופי' באור יחזקאל (מדות כו) דהיינו שאינן מעלות בדרגה מיוחדת

גמילות חסדים

נחלקו הראשונים אם מצוות גמ"ח בכלל והלכת בדרכיו, או בכלל ואהבת לרעך כמוך. [ובכלל גמ"ח: ביקור חולים, הלוויית המת, ניחום אבליים. וי"א אף הכנסת כלה ולויית חברו]

דעת הסמ"ג (ז) דהמ"ע ללכת בדרכיו הטובים והישרים ובכללה הלבשת ערומים, ביקור חולים, ניחום אבליים וקבורת מתים. וכ"כ הסמ"ק (מו) לגמול חסדים דכתיב והודעת להם הדרך אשר ילכו בה וכן הוא אומר והלכת בדרכיו [וכלל בה גם שמחת חו"כ ולווייה]. וכע"ז כ' הארחות חיים (מז), וכ"ד היראים (ריט) שניחום אבליים וביקור חולים הן מהמצוה להדבק בדרכיו. וכ"מ בשאילתות (ג). [ולדבריהם עיקר ואהבת הוא בלב כמ"ש

ביד הקטנה הל' דעות פ"ה עשה ג].

והנה הבה"ג (לב) מנה ללכת בדרכיו וגם כ"א מגמ"ח כמצוה בפנ"ע -להלביש ערומים, לקבור מתים, לנחם אבליים, ביקור חולים ואהבת שלום. והרמב"ם (שורש ב) השיג עליו וכ' דהכל נכנס תחת ואהבת לרעך כמוך. וזו גם שיטתו בהל' אבל פי"ד ה"א, דכל הנ"ל הן מ"ע מדבריהם ומכלל ואהבת לרעך כמוך. אבל מצות והלכת בדרכיו היא על מדות טובות כמ"ש בהל' דעות פ"א ה-ו, [ולכן ל' הרמב"ם במצות והלכת בדרכיו

הוא "להדמות" ולא "ללכת"] וכ"ד החינוך. [וראה בשער העיון]

ובהשגות הרמב"ן לסה"מ (שורש א התשובה הג') תמה על הרמב"ם וכ' דדעת הבה"ג דכולן מצוה אחת. [אך סיים דנראה שכל אלו גמ"ח ונכללים בואהבת לרעך כמוך. וילה"ע ממ"ש בפר' (כו,ז) וללכת בדרכיו -שתעשו הטוב והישר ותגמלו חסד].

הרס"ג לא מנה כלל והלכת בדרכיו ובב"י הגר"פ (עשה יט קמ"ד) כ' בשי' דכל המצוה כלולה בואהבת לרעך כמוך.

בספר הבתים (מצוה ריא) הק' למה נמנתה מצות צדקה בפנ"ע והרי נכללת במ"ע זו כיון שהיא מדרכי ה' כנא' כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ (ירמיה ט,כג). וכ' דאפ"ל מצד שהיא דבר שיקשה לרוב בנ"א לפזר ממונם, לכן צריך ציווי ביחוד.

לפנים משורת הדין

במעשה רקח הק' על מ"ש הרמב"ם שדרכים אלו הם בינונים, שהרי מהפס' משמע שהיא מידה לפנים משוה"ד, דהא כל י"ג מידות הם כן. עי"ש מ"ש ליישב, ומדבריו משמע דלפנים משורת הדין היא חיוב מצד והלכת בדרכיו. וכ"כ היערות דבש (ח"א ד"י) ועי' תפארת יהונתן בפר' (כח,ט). אך ברמב"ם מפורש לא כן שכ' (פ"א ה"ה) יש דעה שמתין אותה כנגד הקצה הראשון וזה הוא לפנים משוה"ד, ואנו מצווין ללכת בדרכים הבינונים שנא' והלכת בדרכיו. ובאמת הכי משמע מדלא ילפי' לפנים משוה"ד מוהלכת בדרכיו אלא מוהודעת (ב"מ ל:) ועי' אשר לשלמה מועד ז. [ולכאז' תלוי בפלוג' הראשונים דלעיל אם והלכת בדרכיו הוא תקון המדות או גמ"ח, ועייין] ובתורת אברהם בענין מרגלים (צב-צד) עמד על דברי הרמב"ם דהרי מדות ה' הם בלי גבול והיכי קאמר דהיא דרך בינונית, וביאר בב' דרכים, ע"ש. וע"ע חכמה ומוסר ח"א עמ' יח.

מדות הדין והמשפט

כתב החינוך (תרי"א) ואולי בני תחשוב לבא אלי במ"ש ואל זועם בכל יום וכו' אל תטעה בזה... וביאר שכעס אצל בנ"א הוא מצד החומר הגרוע, משא"כ הזעם שנאמר בו ית' הוא ע"ד משל לומר שיש חרון אף בעת התגברות החטא.

והמהר"ל (ח"א סוטה יד.) ביאר דההלוך אחר מדותיו רק בחסד ולא במשפט, שהרי אדם יכול לטעות בו וא"כ לא שייך עשיית משפט כדרך הש"י. ועוד דדוקא בענין הטוב נקרא שהולך אחרי הש"י בעצמו שהוא הטוב הגמור. וע"ע ארץ משרים פ"ג הע' ז.

מה הוא רחום

כ' הרמב"ם בסוף הל' עבדים (פ"ט ה"ח לגבי הנהגת האדון עם עבדו) ...אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בחקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקב"ה שצונו להדמות בהם הוא אומר ורחמיו על כל מעשיו.

וכ' בס' חרדים פי"ד (א) דאיסור צעב"ח הוא ענף ממצות והלכת בדרכיו, מה הוא רחום, וכתבי בו ורחמיו על כל

העולה מן האמור, שלשיתת הסמ"ג ודעימיה מצוה זו נכללת במצוות שבין אדם לחברו והיא מן המצוות המעשיות התלויות באברים. אך לשי' הרמב"ם ודעימיה מצוה זו כוללת גם ענינים שאינם נוגעים למצוות שבין אדם לחברו, דענין תקון המדות כולל גם מדות שאינם נוגעות לחברו כתאוה וכיו"ב וכמבואר ברמב"ם בהל' דעות, ומצוה זו מחובות הלכות כמשמעות הרמב"ם וכפי שכ' החרדים. (אמנם, באהבת חסד בהקדמה משמע כשי' הרמב"ם שהמצוה ענינה מדות טובות, אך מאידך משמע מדבריו שהדבר נוגע רק לענין מצוות שבין אדם לחברו)

ויש נ"מ גדולה בין ב' השיטות הנ"ל באופן שעושה מעשה מן המעשים הטובים כבקור חולים וכדו' **שלא לשמה**, אלא כדי שיתפרסם שמו או מחמת אי נעימות וכדו', דלשי' הסמ"ג קיים בזה מצות "והלכת בדרכיו" דסו"ס עשה מעשה שהוא דרכו של הקב"ה. אך לפי הרמב"ם לכאו' לא קיים מצוה כלל דכשעושה כן למטרה אחרת, אין מעשה זה גורם שיקבעו בנפשו המדות הטובות.

וכן להיפך, הנמנע באופן חד-פעמי מעשית מעשה טוב כבקור חולים וכדו' מחמת **שיצרו תקפו** לא לקיים מצוה זו, לדעת הסמ"ג ביטל בזה מ"ע של והלכת בדרכיו. אך לדעת הרמב"ם, כיון שסו"ס הוא משתדל להרגיל עצמו ללכת בדרכי ד', יתכן דל"ה ביטול עשה וכפי שמפ' בל' החינוך ועובר על זה ואינו משתדל להישיר דרכיו וכו' ביטל עשה זו. והיינו דוקא כשאינו משתדל עובר על עשה זו. ועי' עוד בל' הח"ח עשין י"ד לענין לשה"ר, **שהמרגיל** עצמו במדה רעה זו, אינו הולך בדרכי השי"ת.

ויש להעיר בדברי הרמב"ם בהל' דעות שבתחילה כתב שהמצוה היא ללכת בדרכים הבינוניים ואח"כ כתב שלמדו בפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא רחום וכו', ולכאו' רחום וחנון אינו בכלל הדרך הבינונית דרחמנותו וחנינותו של הקב"ה היא ללא גבול, ושוב סיים שם ששמות אלו שנקרא בהן היוצר הן הדרך הבינונית.

ונ"ל ע"פ מה שיש לבאר את דברי חז"ל מה הוא רחום וכו' וראיתי מקשים מ"ט אמרו זאת בל' מה הוא... אף אתה ולא אמרו בל' צווי היה רחום, היה חנון. ובארו בזה, דלשון צווי היה משמע דיש לרחם על כל אחד וללא גבול, אך האמת שאנו מצווים לפעמים שלא לרחם כגון על האכזרים וכיו"ב, לכן אחז"ל מה הוא מרחם באופן הנצרך, אף אתה, עליך לשעבד את מדותיך לצווי התורה ולרחם רק במקומות שיש לרחם. ולפי"ז י"ל שמה שנקראים הדרכים רחום וחנון וכו' הדרך הבינונית, הכוונה בזה שהם דרכים הנעשים בחשבון ובדקדוק ולאפוקי מהליכה בדרכים קיצוניות, הגם שיסודם הוא טוב. ולמדנו מכך, שכשם שהשתמש בדרך רעה במקום שאין להשתמש בה, אינו הולך בדרכי ד', כך ההולך בדרך שיסודה טובה, אך משתמש בה במקום שאין להשתמש בה, גם הוא אינו הולך בדרכי ד' ומבטל עשה זו.

...כי לפי מה שבא מפורש בתורה והלכת בדרכיו, נראה שההליכה בדרכי ה' היא עיקר העבודה שיעבוד בה האדם את השם. העיקרים מאלמ' ג' פכ"ז

...שאם אין תורה אי אפשר לו לאדם שיהיה לו דרך ארץ במשאו ומתנו, שכל התורה כולה אינה אלא להדריך האדם ללכת בדרכי הקב"ה, מה הוא צדיק אף אתה היה צדיק וכן שאר מדותיו של הקב"ה. מנן לכות לכש"ץ פ"ג מי"ז

...וזה הוא דמצינו בכמה מקומות לחז"ל דיתירה מעלת צדיקי עליון יותר מן צבא מרום, משום דרק ברואי מטה זכו לכה זה לדמות הצורה ליוצרה, דהמה בעלי בחירה והליכתם בדרכי השם הוא בכח בחירת עצמם, ובבחיירה הטובה והיקרה ההוא זכו להתדמות לבורא ב"ה, מה הוא בוחר ברחמים אף המה כן. משא"כ כל ברואי מעלה דאין להם כח בחירה וכל פעולותם הטובות אינו מצד בחירתם... אין ביכולתם להתדמות להב"ה ללכת בדרכיו בכח בחירת עצמם...

יד המלך הל' יסוה"ת פ"צ ה"א

"הורני ה' דרכך אהלך באמתך" ביקש שיודיעהו ג' דברים, א' דרכך, שהוא דרכי הנהגתו איך מנהיג העולם בחסד ורחמים, למען ילמד ללכת בדרכים אלה כמ"ש והלכת בדרכיו מה הוא רחום וכו'...

פי' המלבי"ם תהלים פו,יא

ובאמת כיון שבראו הקב"ה בצלמו ככתוב בתורה, יש להתדמות לבורא יתברך בכל מה שיוכל. והנה בעבור גדולת המדה הזאת שהוא העיקר הגדול בעבודת השי"ת, פרט לנו הכתוב בפרוש ודברים ימ"ט, "וללכת בדרכיו כל הימים", והיינו שלא די שיהיה האדם במקרה איש טוב, רחום וחנון ורב חסד וכדו'. כי אם 'כל הימים' יהיה זהיר במדה הקדושה הזו ללכת בדרכיו.

ח"ת, שמיכת הלשון ח"צ פר' כי תבא

בכול, בהנחת השיעור, בחזר מהעבודה

הכתובת לחברות או שיעור

91 41 217
קובעי עיתים
השאר הודעתך ונחזור אליך!

סגולה לזכות צדין, תורת חסד: התנדב ללימוד עם מתחילים [אפי' לזמן קצר].

תרומות להגדיל תורה בהוצאת הגליון 050 4122753 לזכות, לרפואה ולע"נ

נושאי הגליונות הבאים בס"ד:
פרשת נצבים - תשובה
פרשת וילך - הקהל
פר' האזינו [-סוכות] - שמיכת יו"ט

ד"ת למדורים השונים יתקבלו בשמחה, [גם הערות קצרות] נא למסור ורצוי ע"ג דיסקו בצירוף שם וטלפון,